
Ryan Lenora Brown

Desmond Tutu: az apartheid-ellenes küzdelem szókimondó élharcosa

---

A nemrégiben elhunyt Nobel-békedíjas Desmond Tutu a dél-afrikai szabadságharc élére állította az egyházat, és vezette az ország vészterhes múltját feltáró bizottságot

1990 decemberében Dél-Afrika a szakadék szélén állt, miközben zátonyra futottak az apartheid felszámolására irányuló politikai tárgyalások, a feketék lakta településeken tankok dübörögtek, és tüntetők tömege árasztotta el az ország utcáit. Most az egyszer azonban sehol sem lehetett megtalálni azt az embert, aki arról volt híres, hogy szó szerint a dél-afrikai szabadságharc háborúzó frakciói közé vetette magát. Desmond Tutu – Nobel-békedíjas érsek, az apartheid-ellenes küzdelem jelképe – elutazott valahová. A Montana állambeli Helena városába ment. „Valamennyi hely közül miért jött éppen Montanába?” – kérdezte Tutut egy riporter, amikor a 47 óras út után leszállt a fokvárosi indulású repülőgépről.

„Valamennyi hely közül itt található a Montana Logging and Ballet Company ('Montanai Fakitermelő és Ballet-társaság')” – válaszolta rezzenéstelen arccal Tutu. Azon az éjszakán, amikor szülőhazáját elborították a lángok, Tutu ott ült az első sorban egy adománygyűjtő koncerten, amelyet fekete bőrű dél-afrikai egyetemisták számára rendezett a politikai szatírákat előadó zenei kvartett; az együttes írt egy dalt az apartheidről, amelynek a címe a következőképpen hangzott: „Take the Barriers Down” ('Bontsuk le a korlátokat').

„Négy montanai fehér ember éneke nem hangzik úgy, mint a fekete dél-afrikaiaké – jelentette ki Tutu. – De daluk az igazságról szól, amely Isten szándéka szerint mindannyiunknak megjár.”

Azok számára, akik – akár Helenában, akár Johannesburgban – nézték őt, az üzenet egyértelmű volt: lehet, hogy Tutu Nobel-békedíjat kapott, de egyetlen személy, egyetlen ügy, egyetlen adománygyűjtő esemény

sem volt túl jelentéktelen ahhoz, hogy sajnálta volna rá az idejét vagy ne fogadta volna hálával.

A tavaly karácsonykor, kilencvenéves korában elhunyt Desmond Tutut történelmi vívmányok hosszú sora őrzi majd emlékezetünkben – mint az apartheid-ellenes egyházfőt, aki az egyházat Dél-Afrika felszabadító harcának élvonalába állította, és mint a megkérdőjelezhetetlen erkölcsi tekintélyt, aki az Igazság és Megbékélés Bizottságában vezette az országot annak vészterhes múltjával való szembenézése során. De sokak számára öröksége jóval egyszerűbb.

„Amikor az emberek azt mondták, hogy a hétköznapi emberek nevében beszél, azt szokta mondani, hogy egyetlen ember sem hétköznapi” – nyilatkozta John Allen, Tutu életrajzírója és korábbi sajtótitkára a *Monitor*nak egy 2015-ös interjújában. Az érsek életében épp erről az értékről tett lépten-nyomon tanúbizonyságot – mondta Allen.

Tutu egyaránt otthon érezte magát a Fehér Házban, miközben megtámadta Ronald Reagant az ún. „konstruktív kötelezettségvállalás” politikájáért, amellyel az az apartheid mozgalom malmára hajtotta a vizet, és Johannesburg viskónegyedeiben is, ahol háztartási alkalmazottaknak, kertészeknek és bányászoknak tartott istentiszteletet. Soha nem tett lakatot a szájára, ami ritkaságnak számított a hozzá hasonló magas állású egyházi személyek körében – nem foglalkozott azzal, hogy ki hallgatja.

Ez a nyers őszinteség sok csodálót szerzett neki, de bírálók sorát is, különösen a demokrácia beköszönte után, amikor is kiváló intellektusát a szabadságharc számos olyan vezetője ellen fordította, akikkel valamikor egy oldalon harcolt. „Könnyű volt valami ellen lenni [a küzdelem idején]” – vélekedett 2015-ben. „Sokkal nehezebb feladat hárult [az új kormányra] – valóra kellett váltani a szabadságunkat.” Kései éveiben sem lassított tempóján, célba vette a korrupciót, a homofóbiát, az AIDS körüli struccpolitikát, az idegengyűlöletet, Gáza és Ciszjordánia izraeli megszállását – hallatta zsörtölődő, éles erkölcsi ítélőképességről árulkodó hangját mindig és minden körülmények között, fittyet hányva az illemszabályokra vagy a politikai korrektségre.

„Ennek a korszaknak oly sok vezetője rendelkezett ugyanilyen képességekkel, mint ő, ugyanaz a szenvedély és tűz volt bennük, hogy véget vessenek az apartheidnek, de ami Tutut megkülönböztette, azok a kommunikációs készségei voltak – mondta Allen. – Nyers volt, tudott kíméletlen lenni, és a szívéből beszélt – és a legtöbbször tényleg igaza volt.”

„Mienk volt a Biblia, és övék volt a föld”

Desmond Mpilo Tutu 1931. október 7-én született Klerksdorpban – Johannesburg közelében –, ahol apja iskolaigazgató volt, édesanyja pedig, akiből később tanár lett, háztartási alkalmazottként dolgozott. Bár álma az volt, hogy orvos legyen, a család ezt nem engedhette meg magának anyagilag, így a fiatal Tutu tanár lett. Gyorsan rájött azonban, hogy hivatása másfelé szól.

1961-ben szentelték anglikán pappá, utána nem sokkal elhagyta Dél-Afrikát, hogy Angliában folytassa tanulmányait. Szinte attól a pillanattól kezdve, ahogy belépett az egyházba, az éles hangú kritikus szerepe jutott neki.

„Amikor a misszionáriusok Afrikába jöttek, övék volt a Biblia, és miénk volt a föld – mesélte egyszer. – Azt mondták: »Imádkozzunk«. Lehunytuk a szemünket. Amikor kinyitottuk, miénk volt a Biblia, és övék volt a föld.” Pályafutása során többször és erős szavakkal gúnyolódott azon a felfogáson, hogy a hit és a politika nem keveredhet, a Bibliát pedig a „legradikálisabb, legforradalmibb könyvnek nevezte”.

Az elkövetkező két évtizedben Tutu feljebb került az anglikán egyház ranglétráján, míg 1978-ban a Dél-afrikai Egyházak Tanácsának főtitkárává választották, amely ernyőszervezet az ország több mint 12 millió keresztényét képviselte.

Ennek szöszékéről intézte először tüzes hangú kampánybeszédeit az apartheid ellen, ami az egész világon híressé tette. A másként gondolkodók – 1980-as években terjedő – kegyetlen eltiprása közepette, amikor az olyan politikai vezetők, mint Mandela vagy O. R. Tambo börtönben vagy száműzetésben sínylődtek, Tutu segítette betölteni az űrt, miközben az egyházat a felszabadítási mozgalom élére emelte. A világot bejáró képek az apró termetű papról, aki egy Bibliát szorongatva száll szembe géppuskás katonákkal,

a leghatásosabb globális jelképpé váltak, amelyek az apartheid erkölcsileg visszataszító jellegét mutatják.

1984-ben Tutu Nobel-békedíjat kapott, és két évvel később ő lett Fokváros első fekete érseke – ez a legmagasabb vezetői pozíció a dél-afrikai anglikán egyházban.

Az életörömről és a mindenkit elbűvölő sármjáról ismert Tutu mély lelkiéletet élő ember volt. Érsekként minden hajnalban 4 órakor kelt, és a következő négy és fél órát szinte csak imádkozással töltötte.

„Bármilyen válságos helyzetek is adódtak, amellyel a nap hátralévő részében esetleg szembe kellett néznie, azokban a délelőtti órákban teljesen elcsendesedett – mondta Allen. – Itt volt ez a bátor, jókedvű ember, tele volt hihetetlen humorral, de minden éremnek két oldala van, amelyek nem létezhetnének egymás nélkül.”

Szókimondó kritikák

Még ha rendkívül fegyelmezett ember volt is Tutu, politikájában nem mutatkozott túl hűségnek egyik pártvonalhoz sem. Elítélte mind az erőszakot, mind a kommunizmust, és ünnepelte a faji megbékélést azokban a pillanatokban, amikor az teljességgel lehetetlennek tűnt a legtöbb dél-afrikai fekete számára.

Más szabadságharcos mozgalmi vezetőkkel szemben sem igen fogta vissza magát – köztük Mandelával sem, aki első éjszakáját Fokvárosban, Tutu hivatalos rezidenciáján töltötte, amikor 1990 februárjában kiszabadult a börtönből. „Micsoda boldogság élni – írta később Tutu arról a napról. – Büszkék voltunk arra, hogy emberek vagyunk ennek a csodálatos embernek köszönhetően. Egy pillanatra mindannyian azt hittük, hogy lehet jónak lenni.” Ám a következő években kettejük között – időnként gyakori és heves – nézeteltérések támadtak annak módját illetően, hogy miként lehet legjobban túllépni az ország traumatikus múltján.

„Nyilvánosan azzal támadott, hogy populista vagyok, de soha nem próbált elhallgattatni, és képesek voltunk nevetni civakodásainkon és barátok maradni” – írta Tutu 2013-as nekrológiájában Dél-Afrika első demokratikusan megválasztott elnökéről.

1995-ben Mandela az ország akadozó megbékélési folyamatának egyik legnehezebb feladatára nevezte ki az érseket: az Igazság és Megbékélés Bizottságának (TRC) vezetésére. A következő három évben Tutu irányította egy társadalom önmaga felett gyakorolt ördögüzését, mivel az apartheid elkövetői és áldozatai amnesztia ellenében nyilvánosan tanúskodtak az apartheid nevében elkövetett bűncselekményekről. Tutu soha nem hagyta hidegen hazája szenvedése, de már a bizottság második munkanapján könnyekre fakadt, miközben egy férfi történetét hallgatta, akit megkínzott az apartheid rendőrség.

„Hihetetlen kiváltság volt számunkra, akik a bizottságban közreműködtünk, hogy egy nyomasztó sorsú és sérült nép gyógyulásának folyamatát irányíthassuk – írta később az élményről. Eléggé valószínűtlen módon, mi, dél-afrikaiak váltunk reménysugárrá mások számára, akik halálos áldozatokkal járó konfliktus szorításában élnek, hogy lehetséges a béke, az igazságos megoldás. Ha ez megtörténhetett Dél-Afrikában, akkor biztosan bárhol máshol is megtörténhet.”

Bár a TRC nemzetközi elismerésben részesült akkoriban, később sokan kételkedtek abban, hogy érdemes-e felkérni az áldozatokat, hogy a nyilvánosság előtt szakítsák fel régi sebeiket, vagy adják fel arra való jogukat, hogy törvényesen vádat emeljenek azok ellen, akik bántották őket.

Tutu későbbi éveiben is változatlanul bátran adott hangot kritikájának az aktuális társadalmi kérdéseket illetően – [a katonai titkokat kiszivárogtató amerikai] Chelsea Manning bebörtönzésétől a klímaváltozáson át az Egyesült Államok által vezetett iraki háborúig. Legsarkosabb véleményei közül néhányat pedig azoknak tartogatott, akik jelenleg Dél-Afrikát irányítják.

„A mi kormányunk rosszabb, mint az apartheid idején működő kormány” – jelentette ki 2011-ben –, az apartheidnél legalább számítottunk erre... meg arra számítottunk, hogy most majd olyan kormányunk lesz, amely érzékenyen viseltetik az alkotmányunk felfogása iránt.” 2013-ban bejelentette, hogy a továbbiakban nem szavazhat nyugodt lelkiismerettel a kormányzó Afrikai Nemzeti Kongresszus [pártra], amely az 1991-es függetlenné válás óta van hatalmon.

Amikor 2011-ben megkérdezték az érseket, hogy melyek azok az okok, amiért életét az igazságtalanság elleni küzdelemnek szentelte, Tutu azt mondta egy dél-afrikai közszolgálati rádiónak: „Én tényleg képtelen vagyok közömbös maradni a szenvedés iránt.” Majd elnevette magát azon a jellegzetes, magas hangon, amiről jól ismerték. – Úgy értem, nem túl könnyű így, mert máskülönben annyival kényelmesebb lett volna az élet.

(Christian Science Monitor)

E SZÁMUNK SZERZŐI

Kálmán Botond, PhD-hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gödöllő

László Andor tanár, Szárliiget

Natkó Anna, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Művelődéstörténeti Tanszékének doktorandusza, Budapest

dr. Poór József DSc, egyetemi tanár, Selye János Egyetem, Komárom

dr. Tóth Arnold egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapest

Paár Adám történész (PhD), politológus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem óraadó tanára, Budapest

Perényi Bálint doktorandusz, PTE Földtudományok Doktori Iskola, Pécs

Szabó Csaba, PhD-hallgató, MATE Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola, Orosháza

dr. Utry Attila népművelő, író, költő, esz-széíró, nyugalmazott főiskolai docens, Miskolc

dr. Wirth Gábor, főiskolai tanár, Edutus Egyetem, Budapest

TARTALOMJEGYZÉK

Utry Attila: Európa, nomen est omen. 1

MŰHELY

Szabó Csaba: Kihalás kora? – avagy a magyar települések sorsa területi autokorrelációs vizsgálatok tükrében. 6

Natkó Anna: Emlékezet és felejtés jelentősége a magyar és román falukutatások tükrében 30

Wirth Gábor: Nagyatád és térsége turizmusának helyzete és fejlesztési lehetőségei. 41

Tóth Arnold – Kálmán Botond – Poór József:

A covid–19 pandémia hatásai az emberek munkavégzésére és jövedelmére négy európai országban (2. rész) 57

SZÁZADOK

László Andor: Mátyásunk szobra hol késel az éji homályban?!

Hogyan nem készült el Hunyadi Mátyás emlékműve a reformkorban. 76

Perényi Bálint: Adalékok Karl Haushofer geopolitikai eszmerendszerének kialakulásához 103

NAPLÓ

Paár Ádám: Egy magyar parasztképviselő élete. 110

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOKBÓL

Molly Young: Mindennek a háttérében az undor áll (114) *Andrew E. Kramer*: A két ortodox egyház sorsa is kockán forog (123) *Ryan Lenora Brown*: Desmond Tutu: az apartheid-ellenes küzdelem szókimondó élharcosa (126)

KÉPEK

F. Farkas Tamás grafikái (102, 113)

Tisztelt Előfizetőink!

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1841-ben jött létre a tudományos ismeretek népszerűsítésére, a magyar társadalom tudásszintjének emelésére. Ennek szolgálatában indította el a Társulat sok évtizede ismeretterjesztő folyóiratait, melyek nélkülözhetetlenek váltak az utóbbi fél évszázad iskolai oktatásában, a tudományos igényű, korszerű ismeretközlésben. A természettudományi és társadalomtudományi tudás terjesztése céljából, mindent megteszünk annak érdekében, hogy lapjaink minél szélesebb közönséghez és minél kedvezőbb áron jussanak el. Ezt szolgálja 2022. évi akciónk, melynek keretén belül a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat által kiadott lapok – az Élet és Tudomány, a Természet Világa és a Valóság – együtt kedvezményesen fizethetők elő. Célunk, hogy Előfizetőink minél kisebb ráfordítással jussanak hozzá a tudomány legújabb eredményeihez, több lap együttes előfizetése csökkenti az Önök eddigi költségeit.

A következő előfizetői csomagokat ajánljuk:

Élet és Tudomány, Természet Világa és Valóság együttes előfizetés:

Egy évre: 39 960 Ft helyett 28 080 Ft

Fél évre: 20 760 Ft helyett 14 850 Ft

Élet és Tudomány és Természet Világa együttes előfizetés:

Egy évre: 30 240 Ft helyett 22 680 Ft

Fél évre: 15 900 Ft helyett 12 240 Ft

Élet és Tudomány és Valóság együttes előfizetés:

Egy évre: 30 240 Ft helyett 22 680 Ft

Fél évre: 15 660 Ft helyett 12 240 Ft

Természet Világa és Valóság együttes előfizetés:

Egy évre: 19 440 Ft helyett 12 960 Ft

Fél évre: 9960 Ft helyett 6840 Ft

Akciónk a 2022. évre szóló, egyéves és féléves előfizetésekre érvényes!

A Valóság előfizetése egy évre: 9720 Ft; fél évre: 4860 Ft.

A TIT-lapok előfizethetők a Magyar Posta Zrt.-nél:

- személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél
  - telefonon: +36-1-767-8262
- e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu
- interneten: eshop.posta.hu
- levélben: MP Zrt., 1900 Budapest

A 2017. évi és az azelőtti lapszámaink kedvezményesen, 250 forintos áron vásárolhatók meg a szerkesztőségben.

Ára: 900 Ft • Előfizetéssel: 810 Ft

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Nemzeti Kulturális Alap

